

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАХТЕВА ЗА АУТОКЕФАЛНОМ ЦРКВОМ У ЦРНОЈ ГОРИ

Владислава С. Тодоровић*
Факултет политичких наука,
Универзитет у Београду

Апстракт: Захтев за аутокефалном црквом у Црној Гори је преваходно политички мотивисан. Режим и програмски сродне странке сматрају да црногорска нација и држава не могу постојати без аутокефалне цркве, и неће сматрати да је Црна Гора независна док не сprovedу тај пројекат у дело. Са друге стране, српске странке и српски народ у Црној Гори сматрају заштитицу СПЦ, односно Митрополије црногорско-приморске, условом постојања своје идентитетна.

Кључне речи: аутокефалност, Црква, идентитет, нација, држава.

Увод

Након распада СФРЈ, Србија и Црна Гора су наставиле живот у заједничкој држави Савезној Републици Југославији. Сматрало се да постоје значајни разлози за формирање заједничке државе: заједничка историја, исти језик, религија, односно припадност Српској Православној Цркви. Али се у току процеса формирања заједничке државе са Србијом 1992. јавио сепаратизам у Црној Гори, који је током година растао, и на референдуму 21. маја 2006. довео и до независности Црне Горе. Без обзира на бројне нерегуларности које су пратиле референдум о статусу Црне Горе, чињеница је да је у мултиконфесионалној али већински православној Црној Гори, велики број православаца гласао за независност.¹ Можемо разумети грађане

* vladicatorovic72@gmail.com.

¹ Око 54, 5% православаца је гласало за заједничку државу, док је око 45, 5% православаца гласало за независност, према књизи Александра Раковића, *Срби и религијски интeрвенционизам 1991–2015*.

исламске или римокатоличке вере који су у дугом историјском процесу изгубили српску свест, да су желели раздвајање Црне Горе и Србије. Али, истражићемо како су православци изгубили српску свест у краћем периоду, у периоду након краја Другог светског рата, што је и довело до промене идентитета и жеље за независном државом, као и до захтева за аутокефалним црквом. У настојању да се Црна Гора отцепи од Србије кориштена је црква, а сада у независној држави црква се настоји искористити у изградњи црногорског идентитета. У тексту ћемо истражити узроке и последице захтева за аутокефалност и зашто је захтев за аутокефалном црквом важан за изградњу црногорске нације, као и зашто је положај СПЦ у Црној Гори важан за идентитет српског народа у Црној Гори.

Идеја о аутокефалној цркви у Црној Гори

На почетку текста ћемо навести када и у којим околностима се јављала идеја о аутокефалној цркви у Црној Гори.

Аутокефална црква у Црној Гори проглашена је од стране књаза Николе Петровића. У Уставу Књажевине Црне Горе из 1905. стајало је „црногорска је црква аутокефална“. (Раковић, 2015: 51). Ово је чињеница на коју се позивају заступници аутокефалности цркве у Црној Гори. Када је Књажевина Црна Гора 1878. године призната као независна држава, књаз Никола Петровић је желео да изједначи статус цркве и владарске титуле са Србијом која је од 1879. имала аутокефалну цркву, а од 1882. краља. (Раковић, 2015: 51).

Због ових разлога је од стране књаза Николе, као световног владара, неканонски проглашена аутокефална црква у Црној Гори.

За време Другог светског рата од стране усташког режима у НДХ долази до оснивања „Хрватске православне цркве“ 1942. године (Слијепчевић, 2002: 94). Када је на чело „ХПЦ“ постављен свештеник Руске Заграничне Цркве чије је седиште било у Сремским Карловцима, Гермоген, за његовог помоћника је постављен Савић Марковић-Штедимлија, који је са Секулом Дрљевићем био вођа црногорских националиста за време Другог светског рата. С. М. Штедимлија је по узору на оснивање „ХПЦ“ дошао на идеју о оснивању „Црногорске православне цркве“ (Алексић, 2002: 136).

Након Другог светског рата власт је желела да од јединствене СПЦ направи разједињену, а њену организацију прилагоди федералној организацији државе. План је био да се створе следеће аутокефалне цркве: црногорска, македонска, босанска, војвођанска, србијанска (Перић, 2006: 227).

По ставовима Комунистичке партије Југославије, становници Македоније и Црне Горе су у националном смислу: Македонци и Црно-

горци. Дакле, нису део српског народа као што су то били пре Другог светског рата. Од 1918. г. назив државе био је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. У Србе су тада убројани и Македонци и Црногорци. Али, после Другог светског рата они су по ставовима КПЈ посебне нације, различите од српске, које имају право и на своју цркву, чиме би се заокружио њихов национални идентитет посебан од српског.

Аутокефална црква у Македонији је на неканонски начин формирана 1967. г. Од тада траје црквени спор СПЦ са „Македонском православном црквом“ који, и поред бројних преговора, и даље остаје нерешен.

Године 1987. идеју о аутокефалној цркви покреће Јеврем Брковић у београдском листу *Дуџа*. У полемици са историчаром др Растиславом Петровићем покренуо је Штедимлијину причу о тзв. „Црногорској православној цркви“. Годину дана касније, исту причу је наметнуо и адвокат Бранко Ђ. Никач (Алексић, 2002: 191).

Почетком 90-тих година 20-тог века, са успостављањем вишестраначја у Црној Гори, појављују се странке и личности које покрећу идеју о аутокефалној цркви. Реч је, пре свих, о Либералном савезу Црне Горе и Црногорском федералистичком покрету који је настављао традицију странке истог назива, чији је члан у периоду између два светска рата био и Секула Дрљевић. У гласилу Либералног савеза – *Либералу* и *Монитору* „савремени“ настављачи Штедимлијине и Дрљевићеве политике: Данило Радојевић, Радослав Ротковић, Бранко Никач, Војислав Никчевић, Рајко Церовић, Јеврем Брковић су објављивали текстове о тзв. „Црногорској православној цркви“. Они су 1990. г. основали и „одбор за вртање аутокефалности црногорске цркве (Ђурковић, 2013: 144).

Али, видимо да је овај одбор био састављен од световних лица, која нису организована под окриљем Цркве. Са друге стране, потребна је и жеља становништва, а ова лица су представљала мањину становништва које је желело аутокефалну цркву, док се већина томе противила, као што је случај и данас. Потребна је и воља државе за аутокефалном црквом.

Сам термин аутокефалност потиче од грчких речи „аутос“ – што значи „сам“ и „кефали“ – „глава“, и означава самосталну управу, независност. Аутокефална Црква је Црква која не добија своју власт од друге Цркве, него од самог оснивача Цркве – Исуса Христа, преко хиротоније свог поглавара и осталих својих епископа (Перић, 2006: 162).

Свештенство Митрополије црногорско-приморске на челу са Митрополитом Амфилохијем се од самог почетка деловања покрета за аутокефалност противи том захтеву. Из тог разлога световна лица, окупљена у „Одбору за повратак аутокефалности црногорске цркве“, морала су за свој пројекат пронаћи свештеника који би се придружио покрету за аутокефалност. У организацији „Одбора за обнову аутокефалности цр-

ногорске православне цркве“ 31. октобра 1993. на Цетињу је за челника постављен Антоније Абрамовић, рођен у Котору, који је био припадник Православне Цркве у Америци. Али је А. Абрамовић искључен од стране Светог Архијерејског Синода Православне Цркве у Америци, 23. марта 1995 (Раковић, 2015: 76). За новог поглавара тзв. „ЦПЦ“² 1996. г. постављен је Мираш Дедеић, свештеник Митрополије Италије Васељенске Патријаршије, са службом у Риму. Али, је он рашчињен 4. априла 1997. г. од стране Светог Синода Васељенске Патријаршије (Раковић, 2015: 78).

Овог рашчињеног свештеника тај чин није спречио да се и даље представља као свештено лице, настојећи да „Црногорску православну цркву“ представи као једину легитимну православну Цркву у Црној Гори. У међувремену, власт ДПС-а се окренула независној Црној Гори и ова „црква“ почиње да добија све више простора у државним медијима.

Предуслови који су претходили захтеву за аутокефалност

У овом делу текста ћемо навести генезу настанка црногорске нације, јер је њено конституисање временом довело до захтева за независном државом, до промовисања симбола Црне Горе различитих од симбола Србије, али и до захтева за аутокефалном црквом.

Након уједињења 1918, Црна Гора је била подељена на присталице присаједињења, тзв. бјелаше и зеленаше, присталице књаза Николе Петровића. Зеленаши су формирали Црногорски федералистички покрет који до Другог светског рата сарађује са хрватским странкама. Важно је истаћи да током двадесетих година ни Дрљевићеви федералисти, ни Штедимлија (као ни зеленаши раније), ни не помишљају да говоре о некаквој посебној црногорској нацији. Они јасно себе дефинишу као Србе, а своје незадовољство излажу искључиво у оквиру политичких и статусних термина сматрајући да Црногорци (као део српског корпуса) и сама Црна Гора заслужују бољи статус од оног који имају као део Краљевине СХС, па чак и касније као бановина (Ђурковић, 2013: 129). Прво помињање посебне „црногорске нације“ налазимо на Трећем конгресу Комунистичке партије Југославије у Бечу, 1926. г. У Резолуцији Конгреса објављено је да је „империјалистичка политика српске буржоазије изазвала оправдано силно незадовољство код свих несрпских нација“, у које су убројани и Црногорци. И Четврти конгрес КПЈ у Дрездену 1928. г. бавио се црногорским питањем (Вујовић, 2003:

² Поред Мираша Дедеића, тзв. Црногорску православну цркву чинили су у самом почетку и: Милутин Цвијић, Србин родом из Теслића; Живорад Павловић, бивши свештеник из Смедерева; Јелисеј Лалатовић. Подаци о члановима тзв. ЦПЦ у књизи Будимира Алексића, *Црвено-Црна Гора*.

131). На Петој земаљској конференцији Комунистичке партије Југославије у Загребу (октобар 1940) било је прихваћено да пет југословенских нација треба да чине Срби, Хрвати, Словенци, Македонци и Црногорци. (Раковић, 2015: 56). По Кости Чавошком, кључни потез у формирању црногорске нације био је стварање посебне црногорске федералне јединице у оквиру, најпре, Демократске, а потом и Федеративне Народне Републике Југославије, чиме је поништена одлука Подгоричке скупштине од 26. новембра 1918. г. о присаједињењу Црне Горе Србији (Чавошки, 2011: 7). После Другог светског рата формирана је црногорска нација. Чланком Милована Ђиласа у београдској *Борби* (1. мај 1945) „О црногорском националном питању“ КПЈ је установила постојање црногорске нације. „Ми смо за то, јер смо увјерени, знамо да то хоће црногорски народ, а он то хоће јер се осјећа, јер јесте нешто посебно, другачији Срби од свих Срба – Црногорци“ (Раковић, 2015: 56). Већ на првом послератном попису 1948. г. већина становништва у националном смислу изјашњавала се као Црногорци. Са демократизацијом и увођењем вишестраначја у Црној Гори, почиње слободније изјашњавање грађана да припадају српском народу. На почетку вишестраначја долази до оснивања странака које негују српски идентитет у Црној Гори. Реч је о Народној странци Црне Горе, која је настављала традицију Народне странке,³ првоформиране странке у Црној Гори, са почетка 20-тог века, затим Српској народној странци, Демократској српској странци. Ове странке су у свом политичком деловању посвећивале значајну пажњу СПЦ, односно Митрополији црногорско-приморској.

Са успостављањем вишестраначког система долази и до формирања странака које су негирале српски идентитет у Црној Гори, и које су се од самог почетка обнове вишестраначја залагале за независну државу. Реч је о Либералном савезу, Црногорском федералистичком покрету, Социјалдемократској партији. Једно од важних питања којим су се бавиле ове странке је и питање аутокефалне цркве. Значај аутокефалне цркве видимо из текста који је објављен у листу *Монитор*, блиском идеологији Либералног савеза. У једном тексту пише: „Питање нације, тако и ово питање цркве, неодвојиво је од питања црногорске државе. Негирањем једног или другог, негира се у ствари Црна Гора и, даље, црногорска држава и српска црква у њој; ту не може бити јединства, већ само сукоба... тај сукоб може бити разријешен тако што ће ово бити Црна Гора, народ црногорски и црква црногорска, или их у противном неће бити. Ако остане српска црква, Срби из Црне Горе и српска Спарта, онда је ту јасан епилог“ (Јевтић, 2009: 144–145).

³ Више о настанку Народне странке у књизи Јована Маркуша, *Народна странка у Књажевци Црној Гори 1906–1918*.

Из ових редова видимо да је тешко спроводива коегзистенција независне Црне Горе и СПЦ у њој, чега смо сведоци данас. Због тога су заступници аутокефалности основали тзв. Црногорску православну цркву, коју и поред материјалне и медијске подршке режима не признаје ни највећи број православца у Црној Гори, али ни канонске Православне Цркве у свету.

Покушаји стварања разлика између Срба и Црногораца

У политичкој науци постоје две одреднице нације: 1. прва – која ставља нагласак на етничку димензију нације; 2. друга – политичка, која се односи на заједницу која живи под јурисдикцијом државе без обзира на етничко порекло.

Црна Гора је 1878. г. на Берлинском конгресу добила међународно признање. У Црној Гори је тада постојала црногорска политичка нација. Али у тој политичкој нацији није постојала црногорска етничка нација, јер је то била српска нација као што знамо из дела П. П. Његоша, књаза Николе Петровића.

И данас постоји црногорска политичка нација, јер постоји држава Црна Гора, али данашња власт у Црној Гори жели да формира етничку црногорску нацију, различиту од српске. Један од предуслова за стварање црногорске етничке нације је стварање црногорског језика.

На удару режима у Црној Гори као препрека стварању новог идентитета нашао се и српски језик. Српски језик је преименован у црногорски, иако се на попису 2003. г. 63% становништва изјаснило да говори српским језиком.

Власти су најпре наставни предмет српски језик преименовале у матерњи. Било је јасно да је то био само први корак ка промени назива језика у црногорски, који да би се разликовао од српског и има 32 слова.

О читавом пројекту доста говори чињеница да ниједан од три члана радне групе која је направила коначну верзију правописа и речника није из Црне Горе. Чланови су Људмила Васиљева са унијатског Лавовског универзитета из Украјине, Јосип Силић из Загреба. (Ђурковић, 2013: 138).

На црногорски језик је са српског језика преведено дело *Горски вијенац* Петра II Петровића Његоша. О томе професорка Филозофског факултета у Никшићу, др Лидија Томић, каже: „Превођење *Горског вијенца* на црногорски језик представља класичан пример културног геноцида над српском језичком традицијом у Црној Гори“ (Округли сто „Матица Његошу“, Подгорица, Матица српска, друштво чланова у Црној Гори, 24. 12. 2013).

Са преименовањем српског језика у црногорски долази и до фаворизовања латинице на штету ћирилице.

Устав из 2007. године је у ставу 2 члана 9 задржао одредбу о равноправности ћириличног и латиничног писма, али је увођењем црногор-

ског језика као званичног дефакто зацементирао латиницу као будуће писмо тог језика (Ђурковић, 2013: 140).

У складу са новим идентитетом промењена је и државна застава. Традиционална црногорска застава је готово идентична српској застави, са бојама црвеном, плавом, белом, са тим што је црногорска верзија имала „плаветнију“ боју. О промени црногорске заставе хералдичар Драгомир Ацовић каже: „Скупштина Црне Горе донела је 12. јула 2004. Закон о државним симболима и дану државности Црне Горе. За заставу се каже да: црвене је боје, са грбом на средини и златним обрубом. Црвена основа на којој закон види двоглавог орла, по еталону уопште не постоји! Једноставном заменом беле боје жутом, поништена је историјска српска црвено-бела амблематска традиција на тлу Црне Горе, и створен основ за симболичко диференцирање Црногораца који нису Срби од оних који то јесу“ (Ацовић, 2008: 631).

За државну химну је Законом из 2004. изабрана песма „Ој, свијетла мајска зоро“, а скандал представља то што је прихваћена верзија која укључује две строфе које је написао усташки сарадник Секула Дрљевић и што се та химна натуре и српском народу (Ђурковић, 2013: 143).

Још један начин промене идентитета, односно фаворизовања црногорског насупрот српског идентитета, можемо назвати економско-социјалним притиском. Према подацима Министарства за људска и мањинска права о националној структури, у државним институцијама само 11, 24% Срба је запослено у државној управи, док је проценат Црногораца 74, 76% (ДАН, 21. 08. 2015). Иако по попису из 2011. г. проценат Срба у Црној Гори износи 29, 07%, док је Црногораца 45, 28% (Раковић, 2015: 92).

Циљ овакве дискриминације је да се стави до знања Србима да, ако желе да се запосле у државним институцијама, боље је по њих да се изјашњавају као Црногорци.

Режим је настојао да покаже да постоје непремостиве разлике између Црногораца и Срба, због чега је немогућ живот у држави са Србијом. Независна Црна Гора је остварена, држава има своје институције, симболе, језик, остаје још самостална црква да би се заокружио нови идентитет и независна држава.

Режим у првим годинама црногорске независности није желео да отворено уђе у сукоб са Митрополијом црногорско-приморском, рачунајући да ће реалност независне државе довести до драстичног смањења броја Срба, али и верника СПЦ. Али, када се то није десило ни после готово пет година од независности, први човек режима изнео је планове владајуће Демократске партије социјалиста.

М. Ђукановић је у интервјуу Телевизији Црне Горе изјавио (16. мај 2011) да ће се његова странка залагати за „обједињавање православне цркве у Црној Гори“, да „Митрополија црногорско-приморска није усаглашена са држав-

ним интересима Црне Горе, јер је део СПЦ, чија је централа у држави Србији која не гледа благонаклоно на црногорску независност“ (Раковић, 2015: 105).

У међувремену црногорска власт је припремила Нацрт о верским заједницама. Детаљне примедбе на Нацрт које је припремио Правни савет Митрополије црногорско-приморске могуће је видети на сајту www.spc.rs, а у наредним редовима ћемо навести, по нама, најважније делове и покушати да објаснимо намере предлагача. По Нацрту закона о верским заједницама из 2015, верска заједница која делује у Црној Гори не може деловати ван простора Црне Горе, и назив верске заједнице не сме садржати службени назив друге државе и њена обележја. Режим у Црној Гори Нацртом предлаже да црква у Црној Гори делује само на територији Црне Горе. Тиме би режим спречио Митрополију у обављању црквене делатности у области Скадра, јер је њен пун назив Митрополија црногорско-приморско-зетско-брдска и скендеријска, док је важно нагласити да Митрополија нема јурисдикцију на целој територији Црне Горе, јер подручје општине Пљевља у црквеном смислу припада Милешевској епархији, Епархија будимљанско-никшићка⁴ издвојена је 2001. г. из Митрополије црногорско-приморске, док део општине Херцег Нови у црквеном смислу припада Захумско-херцеговачкој епархији.

Очигледно је да власт жели да избаци реч српска из назива цркве, тиме што према предлогу назив верске заједнице не сме садржати службени назив друге државе. Сведоци смо да представници режима често Цркву називају „Православна црква у Црној Гори“.

Седиште верске заједнице мора бити у Црној Гори. Јасно је по овој тачки да власт жели аутокефалну, самосталну цркву, са седиштем у Црној Гори, без црквених веза са СПЦ.

Према члану 52 предвиђа се да ће сви храмови изграђени пре 1918. прећи у власништво државе, и да она може да их да на коришћење другим верским заједницама. По члану 52 власт би имовину СПЦ могла предати „Црногорској православној цркви“.

Невели смо само неке предлоге који су директно уперени против Српске Православне Цркве, односно Митрополије црногорско-приморске.

О Нацрту Митрополит Амфилохије Радовић каже: „Држава уместо да штити оно што је вековима постојало, сада негира. Дубоко се умешала у унутрашње устројство Цркве, чак више него што су то својевремено чиниле бољшевичка револуција и она наша после Другог светског рата. Очигледно је да законописци, иако неверујући, идеолошки припадају једној верској заједници, такозваној Црногорској православној цркви“ (*Вечерње новости* 2. 9. 2015).

⁴ Формирана 2001. г. са седиштем у Бурђевим Ступовима код Берана, према књизи А. Раковића, *Срби и религијски интeрвенционизам 1991–2015*.

Оно што је индикативно је да је „Црногорска православна црква задовољна овим нацртом“. Тако је Никола Беллада, адвокат и члан правног тима „Црногорске православне цркве“ изјавио: „Црна Гора је на прагу да усвоји модеран закон о слободи вјероисповести који је у складу са свим међународним стандардима“ (www.cpc.org.me, 17. 9. 2015).

Пописи становништва у Црној Гори

За наш рад су важни пописи становништва у Црној Гори, јер из њих можемо видети промену броја оних грађана који су се изјашњавали као Срби и Црногорци. По нама, приврженост религији (овде нас интересују православци), односно приврженост СПЦ имала је значајну улогу у националном изјашњавању.

На првом попису становништва у Црној Гори 1909, од 317 856 становника било је 94, 38% православних хришћана и нешто муслимана. Сматра се да је реални број становника био око 220 000 хиљада.

Попис 1921.

249 238, Срби 231 686 или 92, 96%

Попис 1931.

360 044, православци 272 702, муслимани 61 038, католици 26 070

Попис 1948.

377 189, Црногорци 342 009, Шиптари 19 425, Хрвати 6 808, Срби 6 707

Попис 1953.

419 873, Црногорци 363 686, Шиптари 23 460, Срби 13 864, Хрвати 9 814

Попис 1961.

471 894, Црногорци 383 988, Муслимани 30 665, Шиптари 25 803, Срби 14 087, Хрвати 10 664, Југословени 1 559

Попис 1991.

615 035, Црногорци 380 467, Муслимани 89 614, Срби 57 453, Албанци 40 415, Југословени 26 159, Хрвати 6 214

Попис 2003.

620 145, Црногорци 267 669, Срби 198 414, Бошњаци 48 184, Албанци 31 163, Муслимани 24 625, Хрвати 6 811, Роми и Египћани 2 826, Југословени 1860, неизјашњени 26 906 (Никчевић, 2007: 164–166).

Попис 2011.

625 266, Црногорци 278 865, Срби 178 110, Црногорци-Срби 1833, Бошњаци 53 605, Муслимани 20 573

Када се православно становништво пре Другог светског рата у Црној Гори изјашњавало о националној припадности, изјаснило се да припада српској нацији на попису 1921. г. Од 249 238 становника, као Срби се изјаснило 231 686 становника или 92, 96% . На овом попису нико се није изјаснио као Црногорац. На пописима становништва из 1909. и 1931. од становника Црне Горе се тражило да се изјасне о својој верској припадности, док се о националној припадности становници Црне Горе нису изјашњавали. Али, после освајања власти од стране комуниста, на првом послератном попису 1948. године, од 377 189 становника Црне Горе било је 342 009 Црногораца, а 6 707 Срба. Остало су били мањински народи. Шта се догодило?

После 1945. г. долази од стране комуниста до конституисања црногорске нације. Мислило се да је то једна од вештачких комунистичких монтажа која ће се распасти са распадом комунизма, као што је рекао др Радослав Стојановић (Јовићевић, 2007: 115).

Док је професор Правног факултета у Београду, Михаило Ђурић, написао да српски народ у Црној Гори није имао ни право на властито име (Батаковић, 2000: 361). После рата комунистички терор у Црној Гори је био усмерен на присилу људи, од основне школе до зрелог доба, да се национално изјашњавају као Црногорци. Ко је 1945. г. могао избећи терор у Македонији и Црној Гори, а да се није изјаснио онако како су комунистичке власти одредиле (Јовићевић, 2007: 116). Од 1948. г. се на пописима становништва не води евиденција о верској припадности, а од тада се повећава број становника Црне Горе који се у националном смислу изјашњавају као Црногорци, док се значајно смањује број Срба у односу на период пре Другог светског рата. Тај тренд се одржао за време трајања комунистичке власти. Након пада комунизма 1990. г. и увођења извесних демократских слобода, долази до повратка православног становништва вери, односно до повратка Српској Православној Цркви. Како се православно становништво враћало вери, тако се и повећавао број Срба у Црној Гори. То се видело на попису из 2003. на коме је било 43, 16% оних који су се изјаснили као Црногорци, и 31, 99% оних који су се изјаснили као Срби. Видимо да се проценат Срба у односу на попис из 1991. г. повећао за око 23%. Али, са изгласавањем независности Црне Горе на референдуму 21. маја 2006. године, тренд пораста броја Срба је заустављен, што се и видело на попису становништва из 2011. на коме је било 278 865 Црногораца, Срба 178 110, али и Црногораца-Срба 1833.

Реално је било очекивати смањење броја Срба, пре свега из бриге за своју егзистенцију, али и прихватања реалности независне државе.

Али и даље постоји велики број Срба у Црној Гори који као важан део свог идентитета схватају СПЦ и који би, у случају аутокефалности цркве, временом били асимиловани у „етничке“ Црногорце.

Из пописа видимо да црногорска нација добија на бројности када је СПЦ била у подређеном положају за време комунизма, а када долази до повратка становништва религији односно Српској Православној Цркви у Црној Гори, повећава се и број Срба, док се смањује број Црногораца. Из пописа становништва видимо значај СПЦ за идентитет српског народа у Црној Гори.

Последице евентуалне аутокефалности Цркве у Црној Гори

У овом делу текста ћемо говорити о полагању СПЦ у Црној Гори након Другог светског рата, и које последице је имао нови однос Цркве и државе у Црној Гори, однос који је углавном карактерисао сукоб световне и духовне власти, а на крају овог дела ћемо навести последице евентуалне аутокефалности цркве у Црној Гори.

После Другог светског рата СПЦ у Црној Гори нашла се у тешкој ситуацији. Велики број свештеника је убијен од стране окупатора или комуниста, док је један део свештеника постао наклоњен новим властима.

Део свештеника који је остао у Црној Гори одржао је 14. и 15 јуна 1945. скупштину на коме је донета резолуција у којој се уместо СПЦ помиње православна црква, а за СПЦ се говори да спроводи „велико-српске шовинистичке идеје“ (Слијепчевић, 2002: 167).

Ова група свештеника је показивала сепаратистичке активности, али су оне престале повратком из заробљеништва Патријарха српског Гаврила Дожиха, који је и сам из Црне Горе.

Године 1947. за Митрополита црногорско-приморског изабран је Арсеније Брэдваревић.

Са каквим притисцима се СПЦ суочавала у првим послератним годинама видимо из податка да је Митрополит Арсеније Брэдваревић 1954. осуђен на 11 година, јер је 1945. г. као администратор Загребачке митрополије рекао да је Римокаатоличка Црква за време рата учинила велика зла православном живљу. Из затвора је изашао 1956, али му је забрањено да се врати у Црну Гору (Стаматовић, 1999: 62).

Данило Дајковић изабран је за митрополита 1961, за чијег времена се десила афера са рушењем Његошеве капеле. Велика политичка афера је избила око рушења Његошеве капеле на Ловћену, саграђене

по последњој жељи великог српског песника да би се на њеном месту подигао маузолеј који је пројектовао Иван Мештровић, вајар који је од интегралног Југословена у периоду између два рата, постао присталица усташког режима Анте Павелића (Батаковић, 2000: 357).

Место није случајно изабрано. Његош је хтео да буде вечито упозорење и стража православног српства (Стаматовић, 1999: 41).

Скупштина општине Цетиња је 18. марта 1969. донела једногласну одлуку о подизању маузолеја на месту куполе. Сутрадан су у знак подршке одлуци општине организоване демонстрације против Митрополије црногорско-приморске и Митрополита Данила Дајковића (www.rastko.rs).

За Митрополита црногорско-приморског изабран је 1990. Амфилохије Радовић. Односи СПЦ и режима у Црној Гори након избора Митрополита Амфилогија Радовића кретали су се од релативно добрих односа, до отвореног непријатељства.

Долазак А. Радовића на место митрополита црногорско-приморског поклопио се са увођењем вишепартијског система. Тада долази до бољег положаја Цркве у друштву, долази до повратка православног становништва вери, чему је и сам митрополит допринео својим црквеним радом и својим деловањем у друштву. Митрополит Амфилохије је увек у анкетама био међу најпопуларнијим личностима у Црној Гори.

Након поделе ДПС-а 1997. М. Ђукановић је, иако атеиста, покушао да одржава добре односе са Црквом, схватајући њен значај у друштву. Али, након промене политике и окретања ка независности Црне Горе, СПЦ схвата као препреку свом пројекту и у државним медијима почиње да подржава „цркву“ која подржава независну Црну Гору, тзв. Црногорску православну цркву.

Године 1998. 17 децембра М. Ђукановић рекао је да држава неће решавати сукоб између СПЦ и „ЦПЦ“ и да црногорска влада једном врло конструктивном политиком свакој од цркава (па, према томе, и такозваној црногорској) помаже да остварују своју мисију и функцију (Алексић, 2002: 147).

Из ове изјаве видимо да, врло брзо по освајању власти, режим ДПС-а изједначава канонску СПЦ и неканонску „ЦПЦ“, што је представљало најаву нове политике владајуће странке, окренуту независној држави.

Једино у релативно добрим односима Црква и држава (говоримо о савременом периоду) су биле од повратка вишестраначја, када је забележен повратак религије у Црној Гори, па до тренутка када се власт окреће пројекту независне Црне Горе. Од тада власт види СПЦ као препреку новом идентитету и почиње да промовише „Црногорску православну цркву.“

Тако је председник Црне Горе М. Ђукановић 2000. честитао Васкрс и припадницима „Црногорске православне цркве“. Док 25. децембра исте године пише Патријарху Павлу да се не могу хиљаде православних

верника који себе сматрају припадницима „Црногорске православне цркве“, коју виде као наследницу некадашње Црногорске аутокефалне цркве, проглашавати сектом и безбожницима (Раковић, 2015: 84).

Године 2004. М. Ђукановић честита Божић „свим вјерницима, свјештенству Црногорске православне цркве, Српске православне цркве и свим грађанима православне вјероисповијести у Црној Гори“ (Раковић, 2013: 94). Из ове честитке, нешто више од две године пред референдум о статусу Црне Горе, видимо да је сада „Црногорска православна црква“ на првом месту, испред Српске Православне Цркве, што је јасно говорило на чијој страни је власт.

Независношћу Црне Горе 2006. доведена је у опасност Митрополија црногорско-приморска, јер Србија осим апела нема на располагању много начина да заштити СПЦ у Црној Гори, јер ће црногорски режим сваки покушај заштите СПЦ пред светском јавношћу третирати као мешање у унутрашње односе у сада независној држави.

Озбиљан напад на Митрополију, тек нешто мање од годину дана од независности Црне Горе, догодио се 18. априла 2007. када су присталице „ЦПЦ“ покушали да упадну у Цетињски манастир. Упад је спречила црногорска полиција (Раковић, 2015: 99). Том приликом смо могли да видимо и да су чланови опозиционих странака: Српске народне странке, Народне странке, Социјалистичке народне партије, дакле чланови странака српског усмерења учествовали у одбрани манастира.

Један од доказа непријатељства режима у Црној Гори према Митрополији црногорско-приморској је одбијање да продужи боравишне дозволе неколицини пљеваљских свештеника СПЦ, као и подгоричком пароху Велибору Џомићу, јер немају црногорско већ држављанство Републике Србије и представљају претњу по националну безбедност Црне Горе.

МУП Црне Горе је у фебруару 2015. донео одлуку да се свештенику Велибору Џомићу ускрати боравак у Црној Гори, јер је агенција за националну безбедност закључила да представља опасност по националну безбедност Црне Горе. Џомић је морао 8. фебруара да напусти Црну Гору (Раковић, 2015: 108).

Видели смо из пописа становништва да је сукоб државе и Цркве у Црној Гори након Другог светског рата, и незавидан положај Митрополије црногорске довео до смањења броја Срба, а када се интензивира тај сукоб након проглашења независне Црне Горе и када власт врши притисак на Митрополију црногорско-приморску, потребно је указати на последице евентуалне аутокефалности.

У случају аутокефалности, СПЦ би изгубила велики број црквених објеката велике културне вредности. Поменућемо неке: Цетињски манастир, манастир Острог, манастир Морача, манастир Дајбабе, манастир Ђурђеви ступови, манастир Савина и многе друге манастире и цркве.

Важна чињеница евентуалне аутокефалности која би имала политичке последице била би неуважавање постојећих граница епархија СПЦ, што би довело до поремећаја у међудржавним односима са Србијом и Републиком Српском.

Наиме, Митрополија црногорско-приморска нема јурисдикцију на целој територији Црне Горе. Подручје општине Пљевља са севера Црне Горе у црквеном смислу припада Милешевској епархији из Србије, док Захумско-херцеговачка епархија са седиштем у Требињу обухвата део општине Херцег Нови (Јевтић, 2009: 147).

Ватикан има велике интересе да покрет за аутокефалност расте, све са циљем да се најпре створи аутокефална Православна црква у Црној Гори, а затим да се она преведе на унију са Ватиканом да би се на крају кроатизирала (Јевтић, 2009: 150–151).

Тиме би и православно становништво у Црној Гори временом постало римокатоличко и било кроатизирано.

А. Раковић наводи сусрет на скупу ОЕБС-а са шефом америчке делегације др Мајклом Холцелом, дугогодишњим саветником за спољну политику Џозефа Бајдена. Реферат се тицао Зукорлићевих напада на Србију, али Холцел је рекао: „Пустите Исламску заједницу, јер треба да решите важнија питања, статус Македонске православне цркве и Црногорске православне цркве.“

Однос СПЦ и „ЦПЦ“ се креће 60% према 40% у корист СПЦ, али Црна Гора је мала да би уласком у НАТО и Европску унију брзо подигла стандард и Срба ће бити све мање (Раковић, 2025: 106).

Претпостављамо како САД желе да реше статус Цркве у Црној Гори. Свакако у корист аутокефалности, чиме би се изменио традиционални православно идентитет становника Црне Горе и њихова везаност за Русију.

Српском народу у Црној Гори после губитка заједничке државе са Србијом, преименовања српског језика у црногорски, промене државне заставе, потискивања ћирилице, непостојања снажне српске странке која би штитила интересе српског народа, остаје СПЦ као последња линија одбране свог идентитета.

Закључак

Проглашење аутокефалне цркве у Црној Гори из 1905. године је резултат историјских околности у којима се налазио српски народ и СПЦ у том тренутку. Када је аутокефалност проглашена, у жеку је било ривалство између династија Петровића и Карађорђевића око водеће улоге у једињењу српског народа.

Ово је почетак проблема око Цркве који трају данас у Црној Гори, и чињенице проглашења аутокефалности на коју се приврженици аутокефалне цркве позивају. Аутокефална црква је значила први корак за проглашење књаза Николе за краља, чиме би изједначио статус своје са династијом Карађорђевића у Србији и тиме изједначио државни статус Црне Горе и Србије. Стварање аутокефалне цркве је политички потез краља Николе и зато је ова аутокефалност у црквеном смислу неканонска.

Подгоричка скупштина (Велика народна скупштина) је 1918. донела одлуку о уједињењу Црне Горе и Србије под династијом Карађорђевића. Али тада долази и до поделе на бјелаше, присталице уједињења и зеленаше, противнике уједињења. Ова подела у самом почетку није била национална, већ се тичала статуса Црне Горе, али се пренела у наредне деценије.

После освајања власти од стране комуниста након Другог светског рата, долази до формирања црногорске нације и стварања услова за неспоразум са Србијом. Из пописа становништва смо видели како се мењао идентитет становника Црне Горе, од српског у периоду пре Другог светског рата, па до црногорског након Другог светског рата. Тај нови идентитет је учвршћен за време трајања комунистичке власти од 1945. до 1990. Од увођења вишепартијског система, па до 1997. г. наследници Комунистичке партије, Демократска партија социјалиста водила је политику заједничке државе са Србијом. Поделом ДПС-а, такву политику наставља Социјалистичка народна партија. Док је ДПС-у постала блиска политика Либералног савеза, политика независне државе и одвојености српског и црногорског идентитета.

Сепаратистички покрет у Црној Гори од обнове вишестраначја 1990, па све до 1997. је био без значајније подршке, пре свега није био снажан међу припадницима православне вере. Сепаратисте је, пре свих, представљао Либерални савез који је често био нападан од стране тада јединственог ДПС-а, због става о заједничкој држави са Србијом. Али, након победе М. Ђукановића из ДПС-а над М. Булатовићем из СНП-а на председничким изборима 1997. г. и након победе коалиције „Живимо боље“, коју је предводио М. Ђукановић на парламентарним изборима 1998, сепаратизам у Црној Гори постајао је све снажнији. Сада је владајућа странка пропагирала независну државу. Основне тачке режима у складу са новом политиком које су се постепено искристалисале биле су: 1. Стварање црногорског језика. Режим је упркос противљењу бројних професора српског језика променио назив предмета српски језик у матерњи. То је јасно говорило да ће на крају тај предмет бити назван црногорски језик; 2. Смањење коришћења ћирилице а фаворизовање латинице. Што је јасно показивало дистанцирање од Србије; 3. Ствара-

ње нових симбола Црне Горе који су се разликовали од симбола Србије. Традиционална црногорска застава, у бојама српске заставе је промењена, чак је и знак државне телевизије промењен јер је био у бојама српске заставе; 4. Пропагирање „Црногорске православне цркве“ регистроване у полицијској станици на Цетињу, науштрб канонске СПЦ. Ова „црква“ је основана 1993. године, а регистрована тек 17. јануара 2000. године у полицијској станици на Цетињу. Видимо да ова „црква“ дуго није била регистрована, али када је власт кренула путем независности онда је дошло и до регистрације. Када су се учвршћивали на власти 1997. и 1998. године, представници ДПС-а су одржавали добре односе СПЦ. Али када почињу све отвореније да пропагирају независност Црне Горе, СПЦ виде као препреку новом идентитету и почињу у државним медијима да фаворизују „цркву“ која се залаже за независну Црну Гору, „Црногорску православну цркву“.

Поставља се питање колико има Срба у Црној Гори, 29% по последњем попису? Или број Срба можемо повезати са српским језиком који, по последњем попису, говори око 42% становништва? Власт жели да смањи број Срба, јер независна Црна Гора долази у парадоксалну ситуацију да не постоји већински народ у држави, односно да они који се изјашњавају као Црногорци не прелазе 50% становништва. Режим рачуна да би смањењем броја Срба, а повећањем броја Црногораца био и решен „проблем“ Цркве у Црној Гори. Тиме би престала Црква у Црној Гори да се назива српском. У ситуацији када нема великог броја Срба у Црној Гори, нема ни Српске Цркве. Тако би већински „државотворни“ народ добио имовину Митрополије црногорско-приморске и назвао цркву по свом имену.

Власт у првим годинама црногорске независности није желела да уђе у отворени сукоб са СПЦ, сматрајући да време ради за тзв. „ЦПЦ“ а против СПЦ, и да ће верници прећи под окриље те „цркве“ посебно сада у новим околностима, прихватајући реалност независне државе. Али, у неколико последњих година ДПС као циљ помиње аутокефалну цркву, док Нацрт о верским заједницама јасно показује у ком правцу иде режим. Власт сматра да Црна Гора неће изаћи из српског културног и политичког круга док не добије аутокефалну цркву, и да без аутокефалне цркве не могу да опстану црногорска држава и нација. Посебно мањи партнер у власти, СДП, се истиче у непријатељству према СПЦ. Ова странка је имала и два министра унутрашњих послова која протерују свештенике СПЦ из Црне Горе, под образложењем да немају држављанство и да раде против интереса државе Црне Горе.

После свега претходног што смо писали о проблему статуса СПЦ у Црној Гори, сматрамо да ће власт наставити са притисцима на СПЦ, јер

неће сматрати да је Црна Гора независна од Србије док СПЦ врши црквено деловање у Црној Гори.

* * *

Литература:

- Ацовић, Драгомир (2008), *Хералдика и Срби*, Завод за уџбенике, Београд.
- Алексић, Будимир (2002), *Црвено-Црна Гора*, Омладински интелектуални центар, Никшић.
- Батаковић, Душан (2000), *Нова историја српској народа*, Наш дом, Београд.
- Булатовић, Момир (2004), *Правила ћушања*, Народна књига – Алфа, Београд.
- Вујовић, Мишо (2003), *Црња и Гора*, Културни центар Свети Сава, Подгорица.
- Бурковић, Миша (2013), *Тамни коридори моћи*, Укронија, Београд.
- Јевтић, Мирољуб (2009), *Полишиколоџија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, Београд.
- Јовићевић, Владимир (2007), *Сабља и држава*, Унирекс, Подгорица.
- Маркуш, Јован (2005), *Народна сџранка у Књажевини Црној Гори 1906–1918*, ИИЦ Народна мисао, Цетиње.
- Никчевић, Желидраг (2007), *Права Срба у Црној Гори*, ИГАМ, Београд.
- Перић, Димшо (2006), *Црквено право*, Правни факултет Универзитета у Београду.
- Раковић, Александар (2015), *Срби и религијски интервенционизам 1991–2015*, Хришћански културни центар др Радован Биговић, Београд.
- Слијепчевић, Боко (2002), *Историја СПЦ–шрећи шом*, ЈРЈ, Београд.
- Чавошки, Коста (2011), *Расрбљавање*, ОРПХЕУС, Нови Сад.
- Вечерње новости*, дневни лист.
- ДАН*, дневни лист.
- Веб-презентација „Црногорске православне цркве“, www.spc.org.me.
- Сајт Инфо-службе СПЦ, www.spc.rs.
- Пројекат Растко: Библиотека српске културе, www.rastko.rs.

Примљено: 29. 4. 2016.
Одобрено: 1. 6. 2016.

THE ISSUE OF THE REQUEST FOR THE AUTOCEPHALOUS CHURCH IN MONTENEGRO

Vladica S. Todorović

*Faculty of Political Sciences,
University of Belgrade*

***Summary:** The request for an independent church in Montenegro is primarily politically motivated. The regime and parties with similar political programme believe that the Montenegrin nation and state can not survive without the autocephalous church and will not consider Montenegro truly independent until the project is completed.*

On the other hand, the Serbian parties and the Serbian people in Montenegro consider the protection of the Serbian Orthodox Church, therefore the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral of utmost importance for the survival of their identity.

Key words: autocephalous, Church, identity, nation, state.